

SECTION 9. EUROPEAN UNION LAW. INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-42>

INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF THE RUSSIAN FEDERATION FOR PROPERTY DAMAGE CAUSED TO UKRAINE AS A RESULT OF ARMED AGGRESSION

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА МАЙНОВІ ЗБИТКИ, ЗАВДАНІ УКРАЇНІ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Borys T. T.

*Candidate to PhD in the Department
of Constitutional, Administrative,
and Financial Law at the Academy
of Labor, Social Relations and Tourism,
Head of the Department of Legal
Affairs at Ivan Horbachevsky Ternopil
National Medical University
of the Ministry of Health of Ukraine,
Member of the Executive Board
of the Public Organization «Scientific
and Analytical Union»
Ternopil, Ukraine*

Борис Т. Т.

*здобувач вищої освіти ступеня
доктора філософії кафедри
конституційного,
адміністративного та фінансового
права Академії праці, соціальних
відносин і туризму, начальник
юридичного відділу Тернопільського
національного медичного
університету
імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я
України, член правління Громадської
організації «Науково-аналітична
спілка»
м. Тернопіль, Україна*

Упродовж XIX–XXI століть у доктрині міжнародного права відбулась еволюція у поглядах стосовно концепції міжнародно-правової відповідальності держав та принципів її функціонування. Доволі тривалий відрізок часу війна розглядалась як цілком виправдане знаряддя для вирішення територіальних та фінансово-економічних конфліктів у регулюванні зовнішніх зносин держав, а відшкодування збитків – як виключно політичне питання, закріплене у нормативних формулюваннях мирних угод, які підлягали підписанню сторонами конфлікту після завершення війни. І саме тому умови

відшкодування майнових збитків встановлювалися винятково державами-переможцями на підставі римської максими «*vae victus*» (горе переможеним) [2, с. 111].

Збройна агресія російської федерації проти України провадиться із порушенням всіх звичаїв та законів ведення війни, передбачених нормами міжнародного гуманітарного права, шляхом здійснення масових вбивств цивільного населення, примусової депортації малолітніх та неповнолітніх осіб, жорстокого поводження з військовополоненими, нападів невибіркового характеру, визначення цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури як військових цілей. Все це призвело до значних матеріальних збитків та великої кількості жертв серед цивільного населення України. Відповідно до поточного звіту Світового банку «Швидка оцінка шкоди та потреб в Україні», прямі збитки завдані Україні у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, становлять близько 138,2 млрд євро, а потреби на відновлення зруйнованої інфраструктури складають 440,5 млрд євро. Найбільше постраждали: енергетична, просилова та торгова інфраструктури, а також житловий сектор [1].

Зважаючи на це, важливим та критичним питанням теперішньої дійсності для України та всього міжнародного співтовариства стає необхідність розроблення дієвого механізму міжнародно-правової відповідальності російської федерації за заподіяну воєнними злочинами майнову шкоду Україні.

Варто зазначити, що механізм виплати повоєнних відшкодувань значно ускладнюється через те, що відповідний інститут міжнародного права здебільшого має звичаєвий характер, а найбільш прогресивні та людиноцентричні механізми розвиваються винятково в межах лише національних доктрин [2, с. 110].

Ключові зусилля України та європейської спільноти щодо притягнення російської федерації до міжнародно-правової відповідальності сфокусовані у наш час на трьох основних напрямках: 1) створення міжнародного компенсаційного механізму для України та запуск роботи реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України; 2) міжнародні дискусії щодо можливості конфіскації суверенних російських активів, заморожених за кордоном та їх використання в інтересах України; 3) конфіскація російських активів в Україні в рамках практики Вищого антикорупційного суду [3].

Доволі реальним механізмом для України залишається створений міжнародний компенсаційний механізм, який має на меті забезпечити належне та швидке відшкодування шкоди та збитків, завданих

російською федерацією – від руйнування та пошкодження майна до шкоди внаслідок втрати контролю над майном. 14 листопада 2022 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію A/ES-11/L.6 «Забезпечення засобів правового захисту та репарацій у зв'язку з агресією проти України», що стала передумовою до створення Міжнародного реєстру збитків завданих агресією російської федерації проти України, а вже з 02 квітня 2024 року в Гаазі Реєстр збитків для України розпочав прийняття заяв на компенсацію збитків, завданих російською агресією [6]. Механізм компенсації складатиметься з наступних етапів: до Реєстру збитків будуть надходити претензії про збитки або завдану шкоду; претензійна комісія розглядатиме претензії та призначатиме компенсацію на підставі інформації з реєстру. У подальшому компенсаційний фонд повинен стати джерелом виплат на підставі рішень комісії, що фінансуватиметься за рахунок конфіскованих за кордоном російських активів. Рада Реєстру збитків склала повний перелік категорій воєнних злочинів, що включатимуть, зокрема: переміщення, порушення особистої недоторканості (смерть або зникнення безвісти близьких членів сім'ї, серйозні тілесні ушкодження, сексуальне насильство, тортури, нелюдські дії або таке, що принижує гідність, поведження чи покарання), позбавлення волі, примусова праця, депортація дітей і дорослих); втрата майна, доходу або засобів до існування; шкода бізнесу та інші економічні збитки; втрата доступу до охорони здоров'я та освіти [7].

Водночас неможливо не погодитись з О.І. Мисак щодо того, що станом на сьогодні досі не існує універсальних правових інструментів як для створення злагоджених компенсаційних механізмів, так і для затвердження загальних принципів їхньої діяльності [4, с. 41].

У межах інституту міжнародно-правової відповідальності держави за протиправні діяння прийнято виділяти два аспекти: політичний і матеріальний. Сатисфакція, як форма політичної відповідальності, припускає обов'язок держави-правопорушниці надати задоволення нематеріального характеру, тобто компенсувати моральну шкоду, заподіяну честі й гідності держави-супротивниці [2, с. 111–112].

Сьогодні поняття справедливої сатисфакції у збройному конфлікті України та російської федерації доволі гостро піднімається у міжнародній політичній площині, проте варто зазначити, що розгляд і вирішення майбутніх справ, поданих сторонами, до прикладу до Європейського суду з прав людини, суттєво ускладнюється через вихід російської федерації у вересні 2022 року зі складу Ради Європи [8, с. 24].

Також ще однією правовою перепоною для отримання компенсаційних виплат жертвами воєнних злочинів російської федерації може стати зловживання правом юрисдикційного імунітету. Відповідно до Конвенції ООН «Про юрисдикційні імунітети держав та їх власності» від 2 грудня 2004 року, держава забезпечує імунітет держав, шляхом утримання від здійснення юрисдикції у своїх судах у справах, порушених проти іншої держави (стаття 6). Держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції у провадженні в суді іншої держави, якщо вона прямо дала згоду на здійснення цим судом юрисдикції щодо такого питання, на підставі міжнародної угоди чи письмового договору (стаття 7) [9]. Міжнародний Суд ООН у своєму роздільному рішенні зазначив, що суверенні держави мають право на імунітет від юрисдикції іноземних судів, навіть у випадках серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Суд також вирішив, що не існує винятків із правила суверенного імунітету для випадків воєнних злочинів та злочинів проти людяності [10, с. 363].

Міжнародно-правова відповідальність країни-агресорки є її прямим обов'язком як суб'єкта міжнародного права зазнати певних несприятливих наслідків за вчинене протиправне діяння (дію чи бездіяльність). Щодо збройної агресії російської федерації проти України, то з огляду на вищезазначене стає очевидним право громадян України отримати різні форми політичних та матеріальних відшкодувань [2, с.113]. У цьому світлі кожна держава вибудовує власні механізми відшкодування шкоди завданої через вчинення воєнних злочинів щодо неї за результатами прийняття відповідних рішень як міжнародними судовими інституціями, так і за результатами рішень органів державної влади чи суду окремих держав.

Саме тому як українським, так і міжнародним судовим та неурядовим інстанціям при вдосконаленні вже існуючих та розробленні додаткових механізмів притягнення до міжнародно-правової відповідальності російської федерації за майнові збитки через вчинення воєнних злочинів в Україні, необхідно в першу чергу враховувати ефективність таких механізмів, тобто рішення міжнародного суду або іншого уповноваженого компетентного міжнародного органу мають бути реально виконані, а справедлива матеріальна компенсація завданої внаслідок збройної агресії шкоди фізичним та юридичним особам реально забезпечені та отримані.

Література:

1. План України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=8f36a2d9-9611-4bff8fa9-474da62bd28d&tag=PlanUkraini> (дата звернення: 30.11.2024).
2. Міщук О. В., Киричук Б. С. Міжнародно-правова відповідальність: поняття та інституційні можливості отримання Україною відшкодувань за злочини, вчинені російською федерацією. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 3. С. 109–114.
3. Компенсація для України: підсумки другого року роботи зі створення механізмів відшкодування. *Центр Дністрянського* : веб-сайт. URL: <https://dc.org.ua/news/kompensaciya-dlya-ukrayiny-pidsumky-drugogo-roku-roboty-zi-stvorennya-mehanizmv-vidshkoduvannya> (дата звернення: 30.11.2024).
4. Мисак О. І. Міжнародно-правова відповідальність – традиційний вид юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 41–43.
5. Moffett L. Reparation Options for the War in Ukraine (November, 2022). URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Reparation-Options-for-the-War-in-Ukraine-Moffett.pdf>
6. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Резолюція CM/Res(2023)3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#n32 (дата звернення: 30.11.2024).
7. Register of damage caused by the aggression of the Russian Federation against Ukraine. Categories of claims eligible for recording. URL: <https://rd4u.coe.int/documents/358068/386726/RD4UBoard%282024%2907-final-EN+-+Categories+of+Claims.pdf/3f375b28-5466-0c2e-90b6-55d23c4f7a49?t=1711546048763> (дата звернення: 30.11.2024).
8. Городиський І. М., Бем М. В., Косарев С. Р. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики. Аналітична доповідь. Львів : Центр Дністрянського, 2023. 103 с.
9. United Nations Convention on jurisdictional immunities of states and their property. URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2004/12/20041202%2003-50%20PM/CH_III_13p.pdf
10. Клименко С. В. Міжнародна та зарубіжна практика відшкодування шкоди за вчинення воєнних злочинів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. № 83, С. 358–364.